

Styre- og regulerings-teknikk

Innføring

1

Sentrale emner

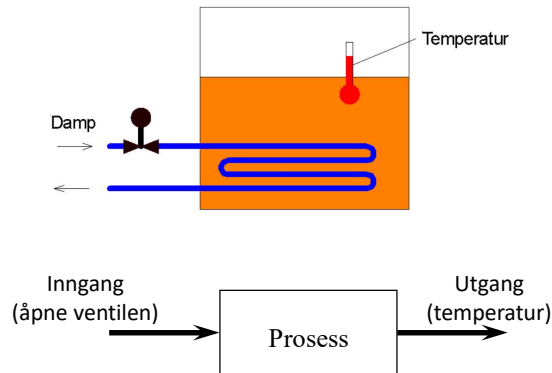
- Hva er en reguleringsløyfe/prosess/system?
- Begreper og uttrykk
- Komponenter i reguleringsløyfen
- Signalstandarder og samspill mellom komponentene
- Dokumentasjon

På de neste sidene skal vi gå gjennom disse emnene.

2

Hva er en prosess/system?

- Eksempel: Oppvarming av en væske ved hjelp av damp

Definisjon:
Proessen som skal reguleres består av et reguleringsobjekt, med et inngangssignal og et utgangssignal.

3

Eksempel på prosesser

- **Temperatur** – oppvarming eller nedkjøling
  - Ovn, steke pizza, koke mat
  - Oppvarming av rom / hus
  - Kjøleskap / fryseboks
  - Air condition

4

Eksempel på prosesser

- Nivåregulering av væske i en tank
  - Vannverk,
  - Fabrikk (f.eks. Ringnes, brus og øl)

5

Eksempel på prosesser

- Trykkregulering
  - Trykkluft til f.eks. bilverksted, maskiner (pneumatikk)
  - Trykk i væske, f.eks. olje til gravemaskin og maskiner (hydraulikkaggregat)

6

Eksempel på prosesser

- Gjennomstrømning (væske eller luft)
  - Pumpeanlegg, vann og avløp, mineralvannsfabrikk
  - Ventilasjon

7

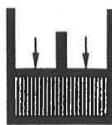
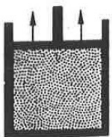
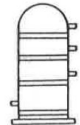

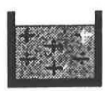
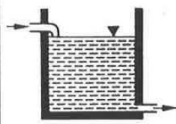

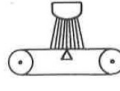

Eksempel på prosesser

- Turtallsregulering
  - Elektromotorer til f.eks. transportbånd, heiser, pumper, vifter
  - «Cruise control» på kjøretøyer

8

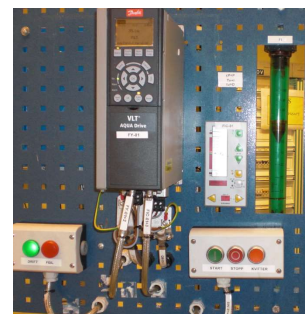
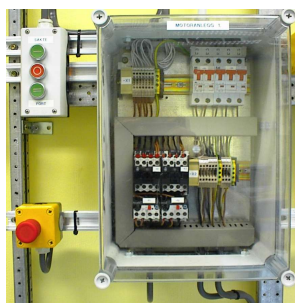
Hva kan det være aktuelt å måle/regulere i prosesser?

 Temperatur	 Trykk	 Vakuum	 Kjemiske komponenter	 Fuktighet Duggpunkt	 pH Ledningsevne
 Mengde Nivå	 Densitet Viskositet Klarhet	 Spenning Strøm Motstand	 Vekt Kraft	 Lyd (støy) Vibrasjoner	 Hastighet Dreibevegelse

9

Styring eller regulering

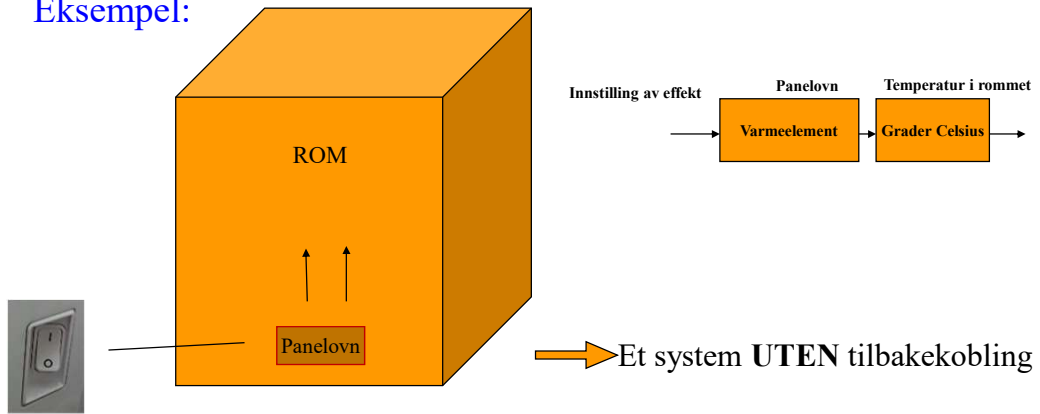
Hva er forskjellen?

10

Hva er et styresystem?

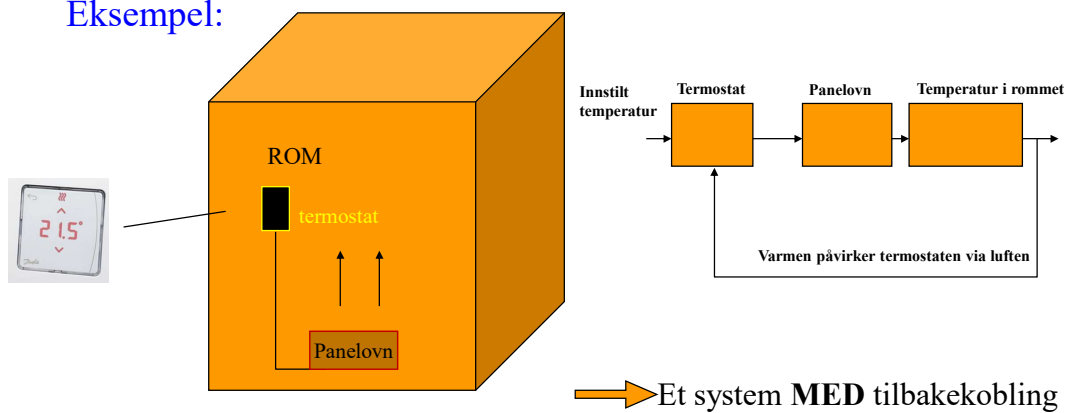
Eksempel:

11

Hva er et reguleringsystem?

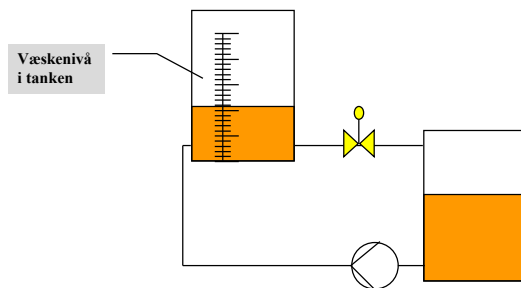
Eksempel:

12

Forklaring på tekniske uttrykk

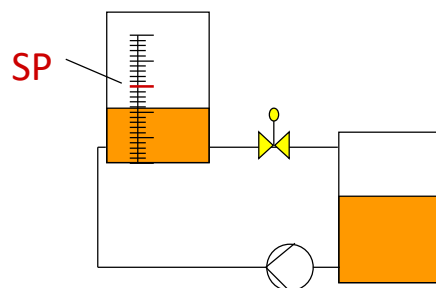
- **Prosess:** Systemet vi regulerer, for å oppnå et bestemt resultat. Her er prosessen nivåregulering.

13

Forklaring på tekniske uttrykk

- **Settpunkt, referanse, ønsket verdi - SP**

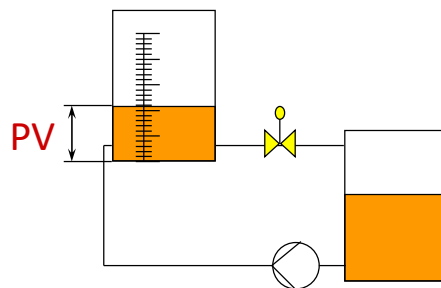

Ønsker f.eks. at det skal være 50% nivå i tanken.

14

Forklaring på tekniske uttrykk

- Prosessverdi, Er-verdi - PV

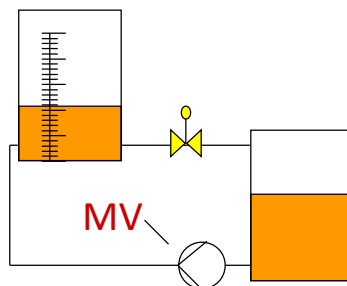

Det faktiske nivået vi måler i tanken.

15

Forklaring på tekniske uttrykk

- Pådrag, pådragsorgan – MV (Manipulated Variable)

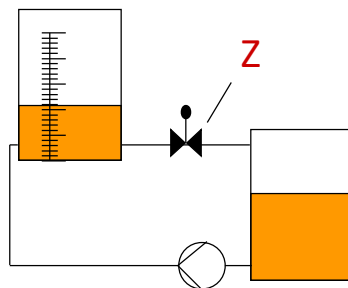
Pådraget (pumpen) øker /minker effekten til prosessen.

16

Forklaring på tekniske uttrykk

- Belastningsvariasjon / forstyrrelse - Z

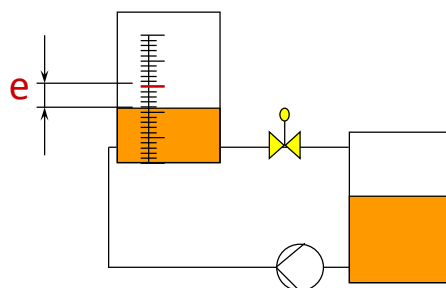

Med ventilen kan man endre belastningen i prosessen.

17

Forklaring på tekniske uttrykk

- Avvik - e , x_d

Avviket er forskjellen mellom ønsket verdi og er-verdi.

18

Oppsummering

- **Prosess/System** - Det som skal reguleres.
Eks: Nivå i en væsketank
- **Prosessverdi (PV)** - Målt verdi.
Eks: Målt nivå i væsketanken
- **Pådrag, pådragsorgan** – Tilfører effekt til prosessen.
Eks. Pumpen som pumper –vann inn til tanken.
- **Settpunkt (SP)** - Innstilling av ønsket prosessverdi i prosessen.
Eks: Ønsket væskenivå i tanken
- **Forstyrrelse** - Uønsket påvirkning av prosessen.
Eks: Åpne en ventil slik at vann renner ut av tanken
- **Avvik, reguleringsavvik** - Forskjellen mellom ønsket og virkelig verdi i prosessen.
Eks: Ønsker 50% full tank, har bare 40% - Avviket er på 10%

19

Quiz – steke pizza

- Hva er **settpunkt** når du skal steke pizza?
- Er det mulig å si noe om **prosessverdien**?
- Hva er **pådraget** i denne prosessen?
- Hva er **belastning/forstyrrelse** her?

20

Reguleringsløyfen - oppbygging

Eks. nivåregulering

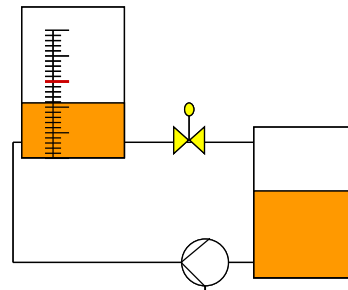
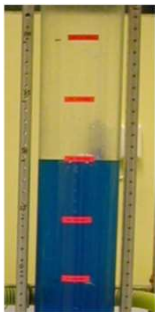

21

Reguleringsløyfen

Oppbygging av reguleringsløyfen

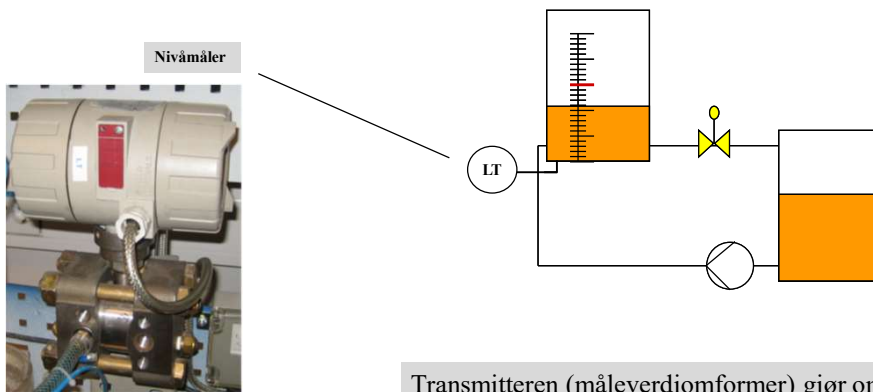
Prosesen: Væskeniåvå i tanken

22

Reguleringsløyfen

Oppbygging av reguleringsløyfen

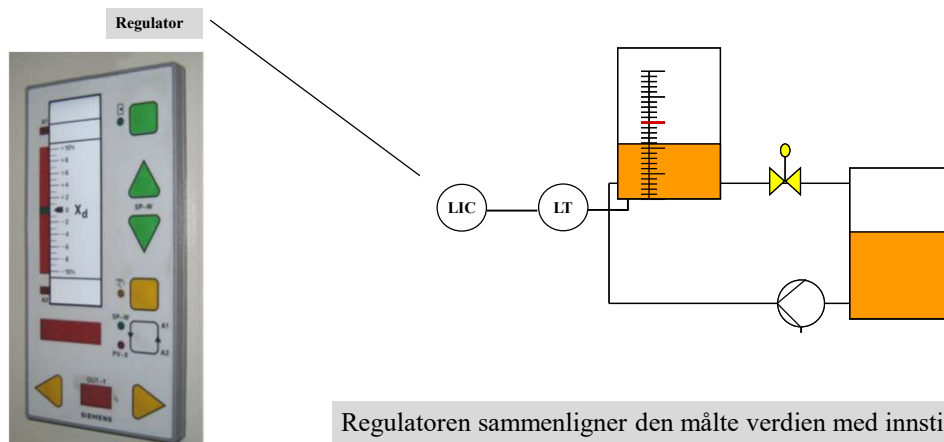

Transmitteren (måleverdiomformer) gjør om den målte fysiske verdien i tanken, til et standardisert enhetsignal, f.eks. 4-20 mA.

23

Reguleringsløyfen

Oppbygging av reguleringsløyfen

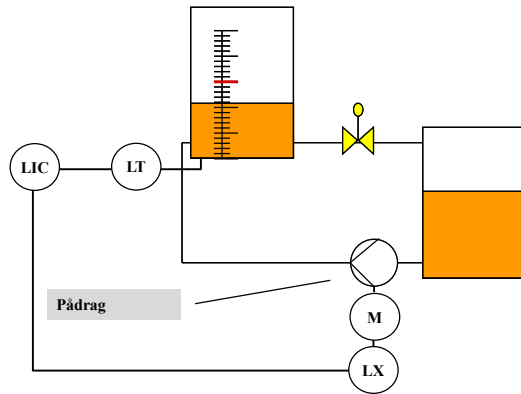

Regulatoren sammenligner den målte verdien med innstilt ønsket verdi. Hvis det er avvik, vil utgangen øke/minke for å justere turtallet på pumpe.

24

Reguleringsløyfen

Oppbygging av reguleringsløyfen

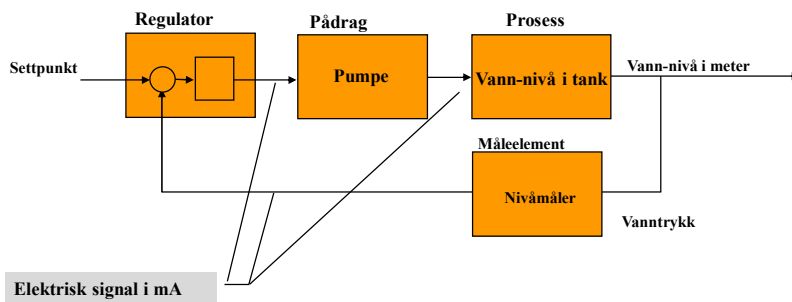

I dette tilfellet styres pumpen indirekte av en frekvensomformer (LX), som får styresignalet fra regulatoren

25

Reguleringsløyfen

Blokkskjema – nivåregulering

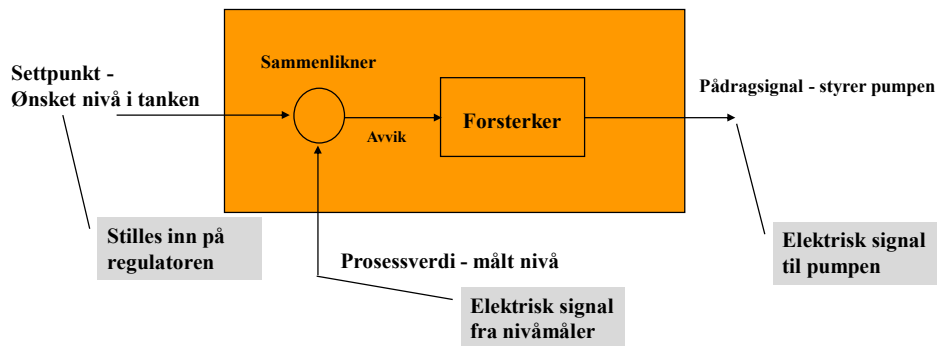

26

Regulatoren

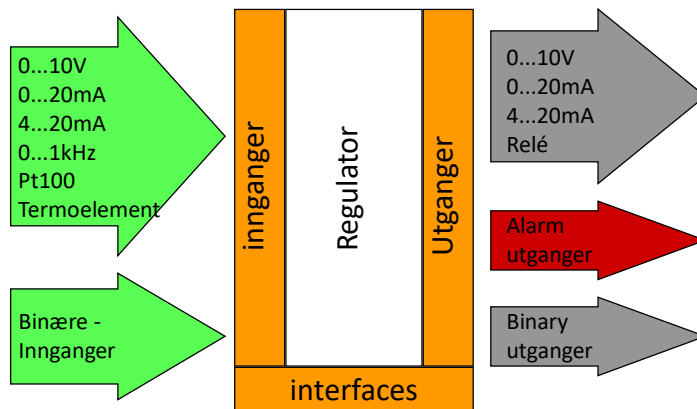
”Hjernen i et reguleringsystem”

Regulatoren kontrollerer om det er samsvar mellom ønsket- og virkelig verdi (nivå). Deretter justerer regulatoren turtalet på pumpa slik at det blir samsvar mellom ønsket- og virkelig verdi (nivå).

27

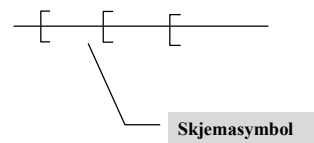
Prinsippskisse av en regulator - innganger, utganger

28

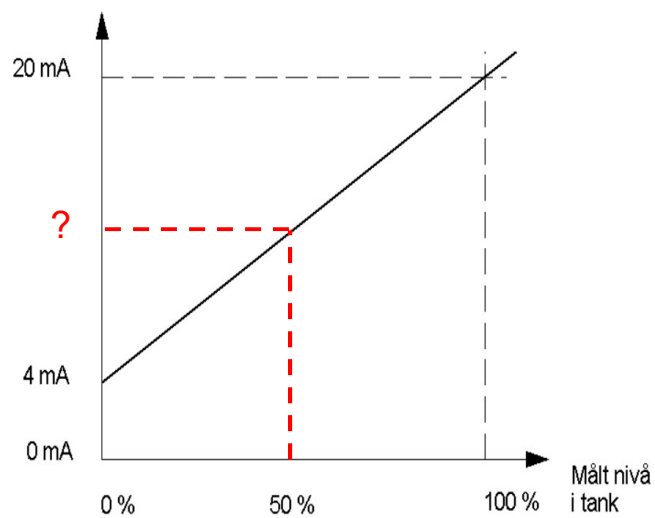
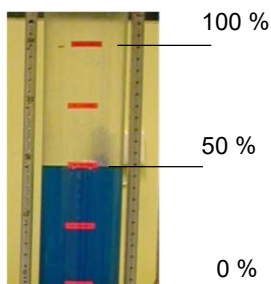
Signalstandarder i reguleringsløyfa

- Vanligvis likestrømsignaler i kommunikasjonen mellom komponentene i reguleringsløyfa:
- Standard signaler:
  - 1-5 Volt
  - (0) / 4-20 mA

29

Signalstandarder i reguleringsløyfa

30

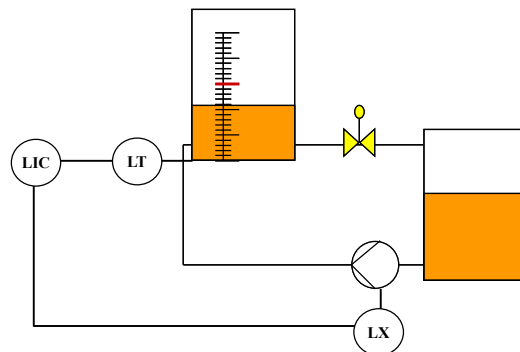
Dokumentasjon

- Prosessflytskjema /teknisk flytskjema
- Arrangementstegninger
- Hovedstrømskjema
- Styrestrømskjema
- Sløyfeskjema

31

Flytskjema

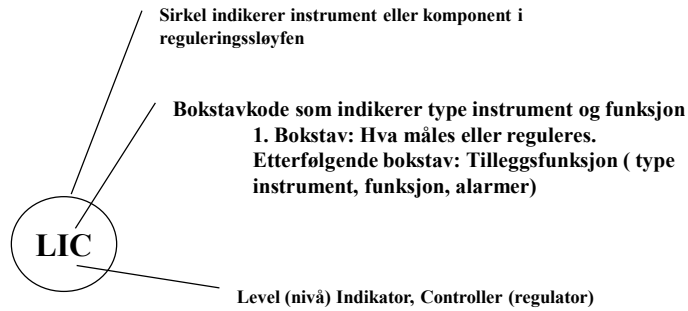
Oppbygging av et flytskjema (NS1438)

32

Flytskjema ISO 35 11

33

Flytskjema NS1438 (ISO 3511)

Se egen pdf: [\(Utdrag fra NS1438.pdf\)](#)

Første bokstav		Etterfølgende bokstaver
Prosessvariabel	Tilleggsfunksjon	Diverse
A		Alarm
B		Tilstandsindikator (0-1)
C		Regulator
D	Densitet	Differanse
E	Alle elektriske størrelser	Måleelement
F	Mengde (per tidsenhet)	Forhold (brøk)
G	Dimensjon, posisjon	
H	Håndstyring	Høy (maksimum)
I		Indikator
J		
K	Tid programverk	
L	Nivå	Lav (minimum)
M	Fuktighet	
N	Valgfri	Valgfri
O	Valgfri	
P	Trykk, vakuumb	Punkt (testpunkt)
Q	Analyse (egenskap)	Integrasjon/summering
R	Radioaktivitet	Skriver
S	Hastighet, frekvens	kontakt
T	Temperatur	Måleomformer
U	Multivariabel	Multifunksjon
V	Viskositet	Ventil, pådragsorgan
W	Vekt, kraft	
X	Udefinert	Udefinert
Y	Valgfri	Régneenhet, hjelpefunksjon
Z		Sikkerhetsfunksjon

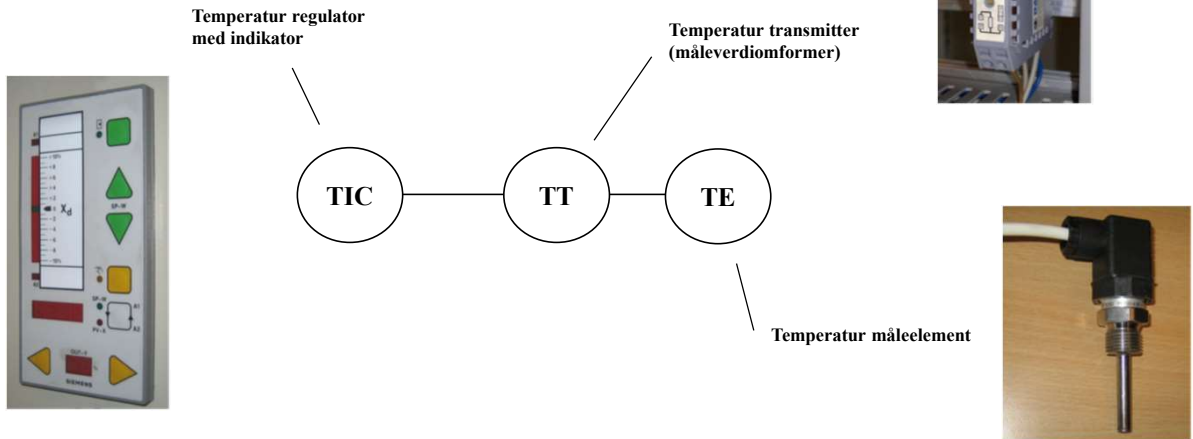
Symbol	
For flytskjemaer	Ved luftsvikt:
	For kreitsskjemaer
	Generelt komponentsymbol med tilkoblinger eller rekkeklemmer etter behov
	Generelt komponentsymbol med tilkoblinger eller rekkeklemmer etter behov
	Generelt komponentsymbol med tilkoblinger eller rekkeklemmer etter behov
	Omformer, ventiltiller, forsterker

Forkortelser og koder for hjelpeenheter (ISO)

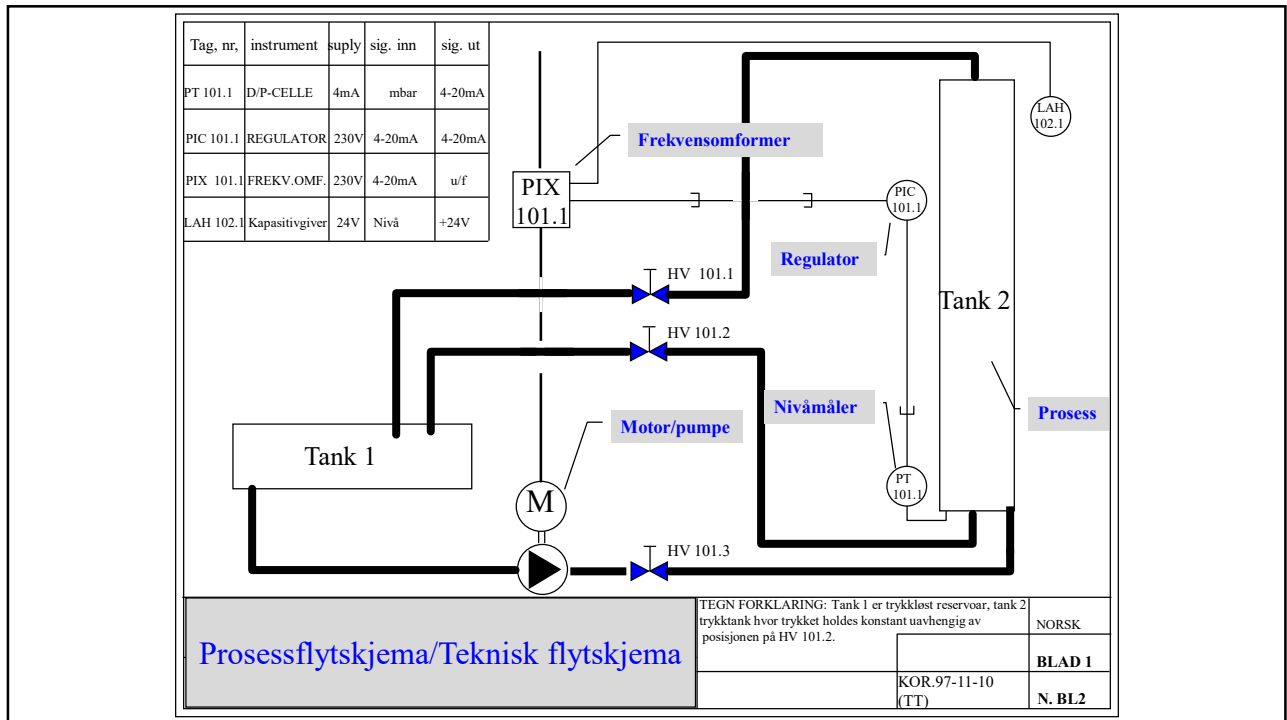
Symbol	Funksjon
$c = a + b$ ($a - b$)	Sum (differanse) av to signaler
$c = a \cdot b$ ($\frac{a}{b}$)	Multiplikasjon (divisjon) av to signaler
Bias	Nullpunktsforskyvning
Ratio 1 : 3	Forholdet inngang/utgang = 1 : 3
$\sqrt{\quad}$	Kvadrattotutdragning
$f(x)$	Funksjonsomformer 1 : 1
1:1	Effektforsterker ('booster')
> (<)	Veig høyeste (laveste) variabel
Rev.	Reverserer signalet
A/D (D/A)	Omformer analog til digital (eller omvendt)
H (HH)	Høy (ekstra høy) alarm
L (LL)	Lav (ekstra lav) alarm
P/I (I/P)	Omformer luft til strøm (strøm til luft)
U/I (I/U)	Omformer spenning til strøm (strøm til spenning)
R/P	Omformer resistans til luft
R/I	Omformer resistans til strøm

34

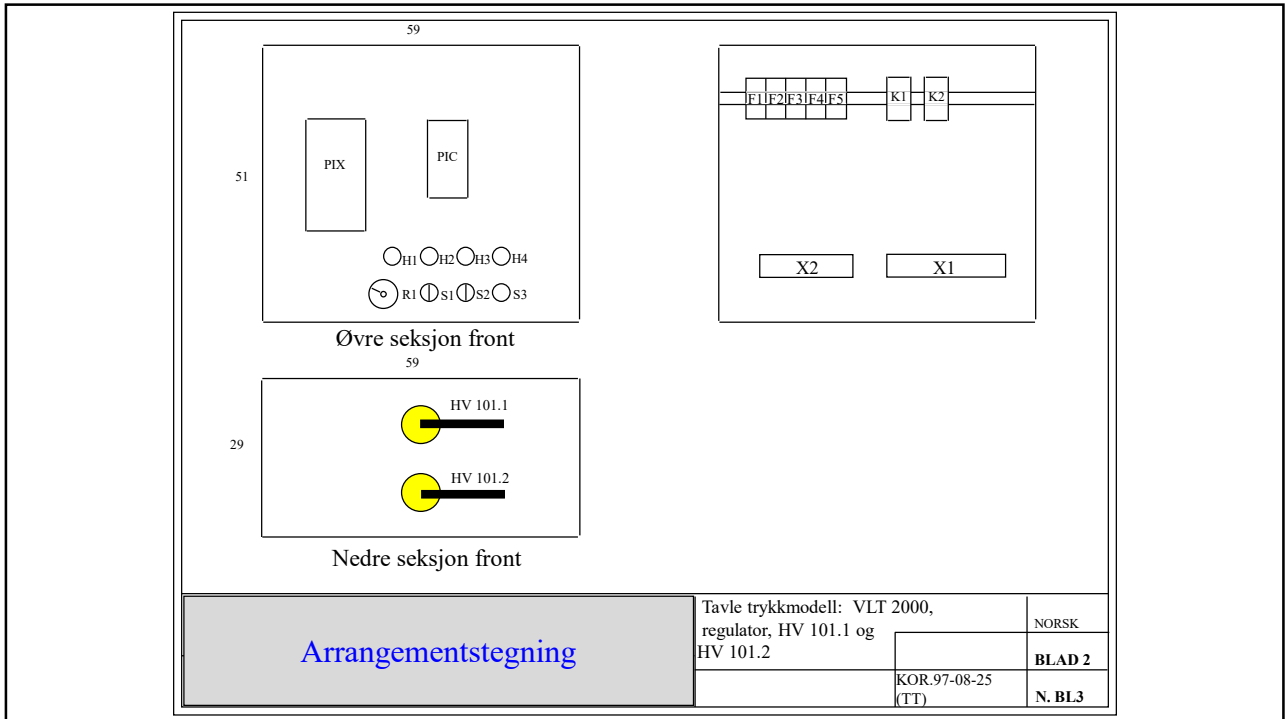
Flytskjema - Et eksempel

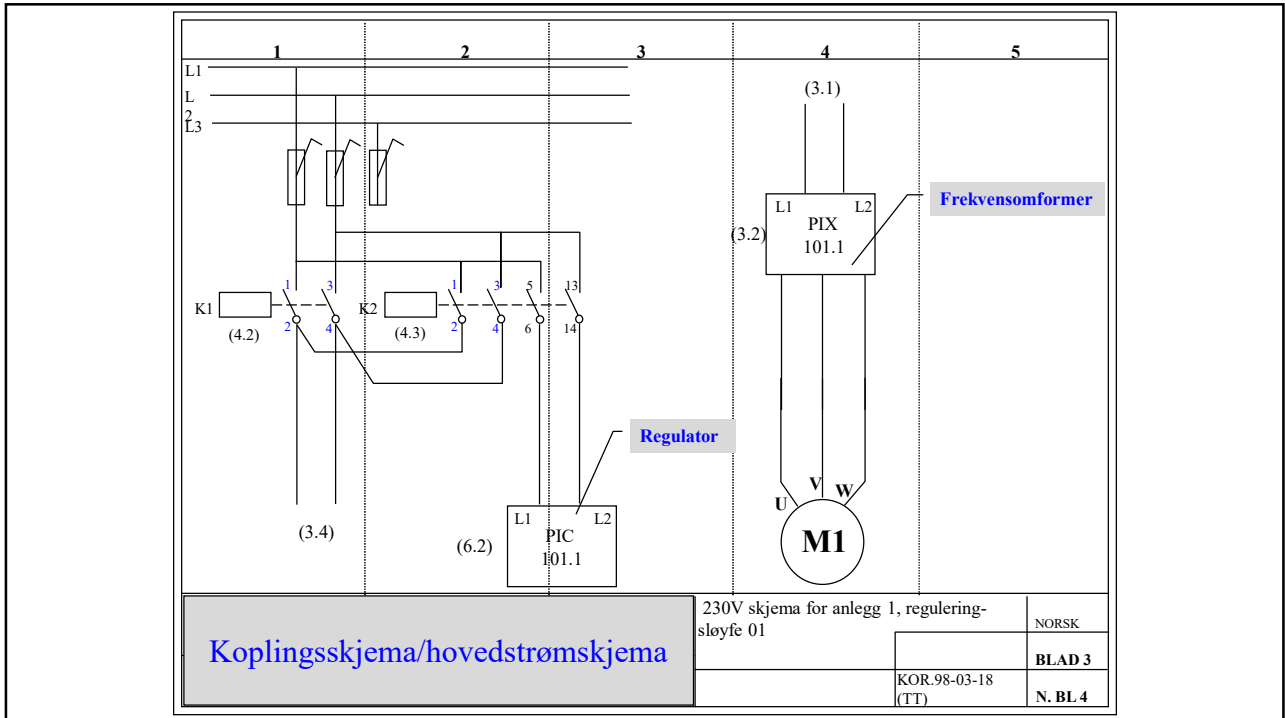
35

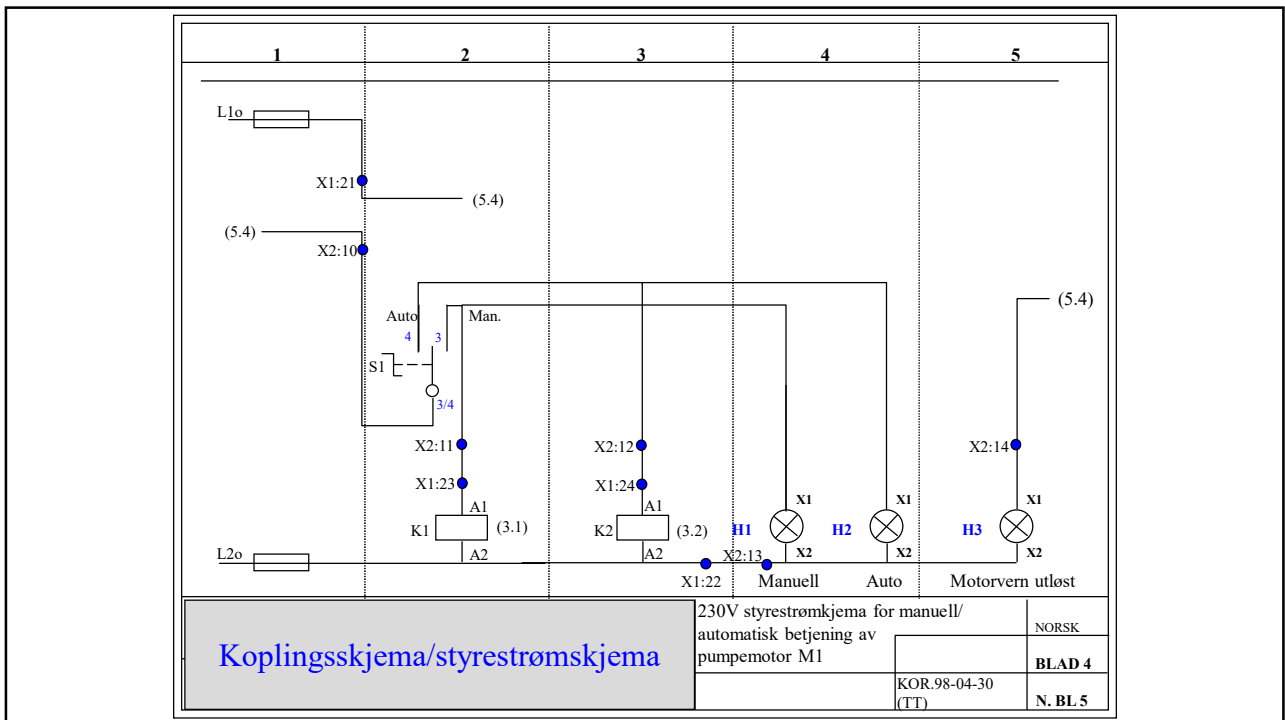
36

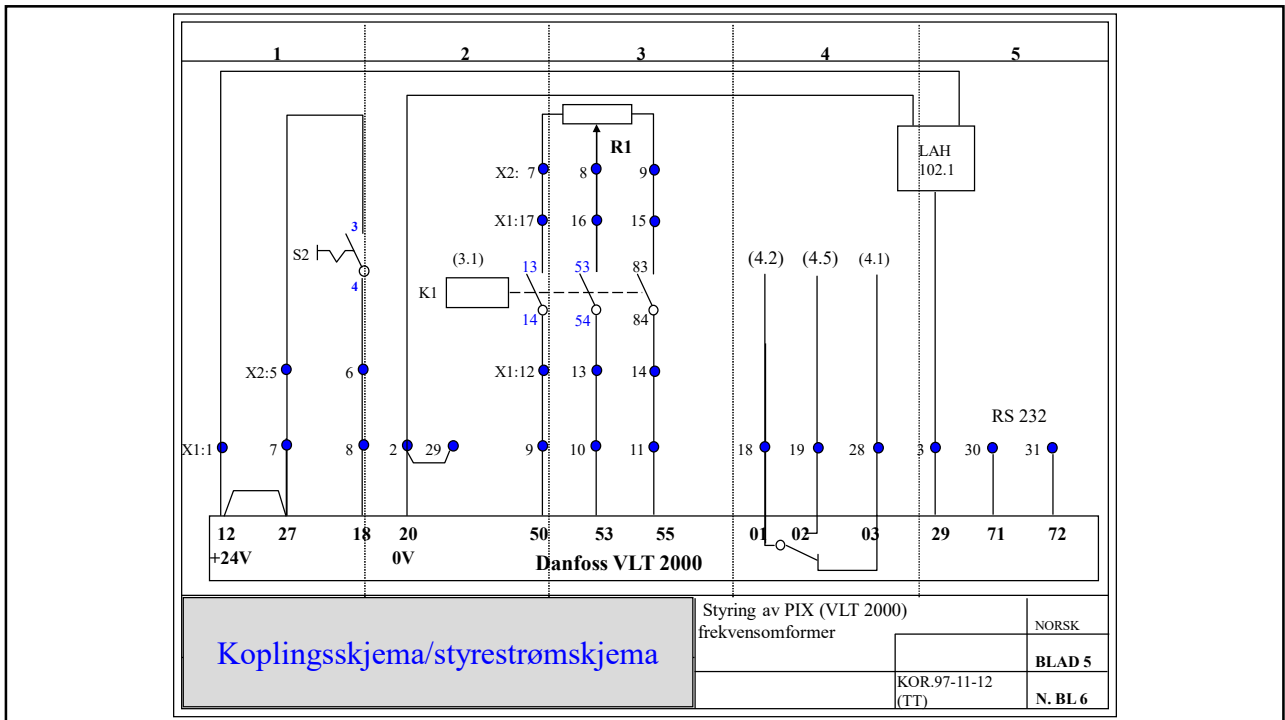
37

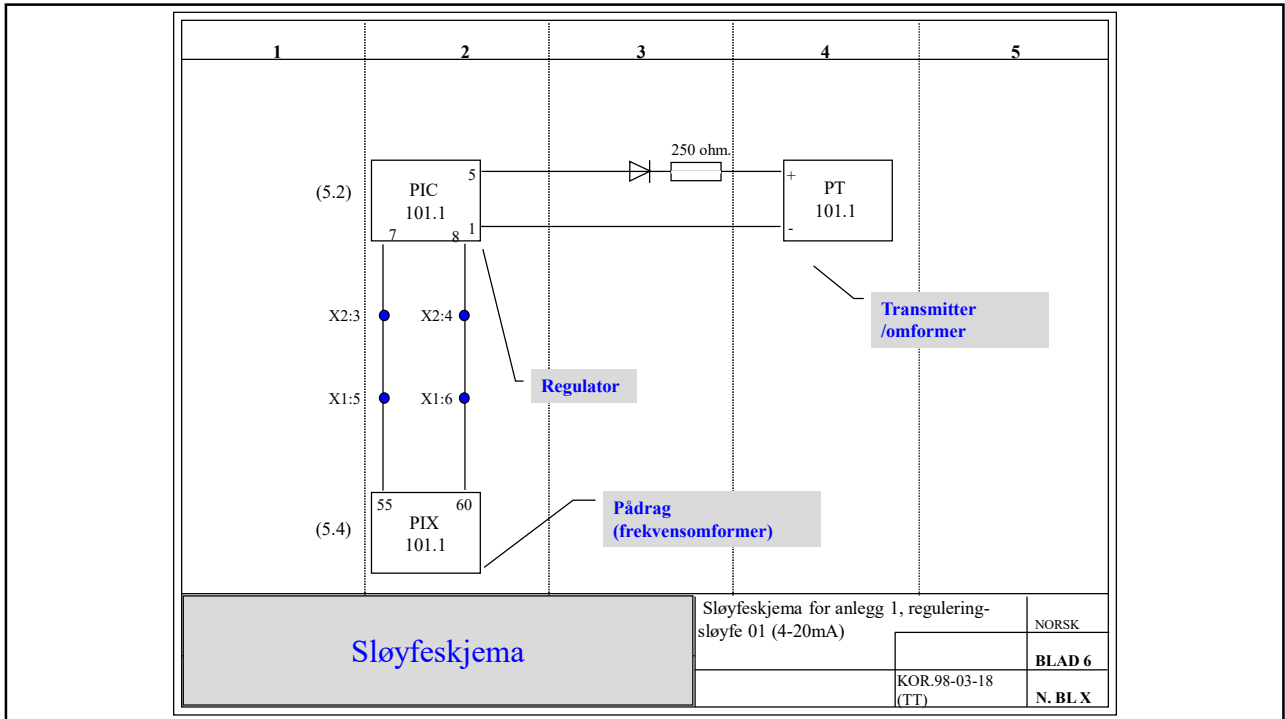
38

39

40

41

Oppgave

42